

ה'נון ההפוכה' בתנ"ך (שיעור מס' 186)

רב יצחק אברהם טברסקי (ytwersky@gmail.com)

1. ניתוח המזמור

תהלים (ק"ז)

- (א) הדוּוּ לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
 (ב) יֹאמְרוּ גֵאוּלֵי ה' אֲשֶׁר גָּאֵלְם מִיַּד צָר:
 (ג) וּמֵאַרְצוֹת קְבָצִים מִמִּזְרַח וּמִמְעַרְב מִצְפוֹן וּמִיָּם:
 (ד) תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עֵיר מוֹשָׁב לֹא מִצְאוּ:
 (ה) רַעֲבִים גַּם צָמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטֵּף:
 (ו) וַיִּצְעְקוּ אֶל ה' בְּצַר לָהֶם מִמִּצְוֹתֵיהֶם יִצִּילֵם:
 (ז) וַיִּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לְלֶכֶת אֶל עֵיר מוֹשָׁב:
 (ח) יוֹדוּ לַה' חֲסִדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לְבָנֵי אָדָם:
 (ט) כִּי הִשְׁבִּיעַ נֶפֶשׁ שִׁקְקָה וְנִפְשׁ רַעֲבָה מְלֵא טוֹב:
 (י) יִשְׁבִּי חֲשֹׁף וְצִלְמֹת אֲסִירֵי עֲנִי וּבְרָזֶל:
 (יא) כִּי הִמְרוּ אֶמְרֵי אֵל וַעֲצַת עֲלִיוֹן נֶאֱצוּ:
 (יב) וַיִּכְנַע בְּעַמֶּל לִבָּם כִּשְׁלוֹ וְאֵין עֹז:
 (יג) וַיִּזְעְקוּ אֶל ה' בְּצַר לָהֶם מִמִּצְוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם:
 (יד) יוֹצִיאֵם מִחֲשֹׁף וְצִלְמֹת וּמִסְרוֹתֵיהֶם יִנְתַּק:
 (טו) יוֹדוּ לַה' חֲסִדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לְבָנֵי אָדָם:
 (טז) כִּי שִׁבְר דְּלִתוֹת נִחַשְׁת וּבְרִיחֵי בְרָזֶל גִּדַּע:
 (יז) אֲוִלִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם וּמַעֲוֹנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ:
 (יח) כָּל אֶכָּל תִּתְעַב נַפְשָׁם וַיִּגִּיעוּ עַד שַׁעֲרֵי מוֹת:
 (יט) וַיִּזְעְקוּ אֶל ה' בְּצַר לָהֶם מִמִּצְוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם:
 (כ) יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתָם:
 (כא) יוֹדוּ לַה' חֲסִדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לְבָנֵי אָדָם:
 (כב) וַיִּזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה:
 (כג) L יוֹרְדֵי הַיָּם בְּאֲנִיּוֹת עָשִׂי מְלֵאכָה בְּמֵים רַבִּים:
 (כד) L הִמָּה רָאוּ מַעֲשָׂי ה' וְנִפְלְאוֹתָיו בְּמַצוֹלָה:
 (כה) L וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סַעֲרָה וַתְּרוֹמֵם גְּלוֹיו:
 (כו) L יַעֲלוּ שָׁמַיִם יִרְדוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרַעַה תִּתְמוּגָג:
 (כז) L יְחוּגוּ וַיִּנּוּעוּ כְּשֹׁפָר וְכָל חֲכֻמָּתָם תִּתְבַּלַּע:
 (כח) L וַיִּצְעְקוּ אֶל ה' בְּצַר לָהֶם וּמִמִּצְוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם:
 (כט) יָקָם סַעֲרָה לְדַמְמָה וַיִּחֲשׂוּ גְלוֹיָהֶם:
 (ל) וַיִּשְׁמְחוּ כִּי יִשְׁתַּקּוּ וַיִּנְחַם אֵל מְחוֹז חֲפָצָם:
 (לא) יוֹדוּ לַה' חֲסִדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לְבָנֵי אָדָם:
 (לב) וַיִּרְמְמוּהוּ בְקִהְלָעַם וּבְמוֹשָׁב זִקְנִים יִהְלִלוּהוּ:
 (לג) יֵשׁם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמִצְאֵי מַיִם לְצִמְאוֹן:
 (לד) אֶרֶץ פְּרִי לְמִלְחָה מִרְעַת יִשְׁבִּי בָה:
 (לה) יֵשׁם מִדְבָּר לְאִגָּם מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמִצְאֵי מַיִם:
 (לו) וַיּוֹשֵׁב שָׁם רַעֲבִים וַיִּכּוֹנְנוּ עֵיר מוֹשָׁב:
 (לז) וַיִּזְרְעוּ שְׂדוֹת וַיִּטְעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְרִי תְבוּאָה:
 (לח) וַיִּבְרַכֵּם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבָהֶמְתֶּם לֹא יִמְעִיט:
 (לט) וַיִּמְעַטּוּ וַיִּשְׁחוּ מַעֲצָר רַעַה וַיִּגְוּן:
 (מ) L שִׁפְףָּ בּוּז עַל נְדִיבִים וַיִּתְעַם בָּתְּהוּ לֹא דֶרֶךְ:

2. מבנה המזמור

<p>3. (יז) אולים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו: (יה) כל אכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות: (יט) <u>ויזעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יושיעם:</u> (כ) ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם: (כא) יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם: (כב) ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה:</p>	<p>1. (ד) תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו: (ה) רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף: (ו) <u>ויזעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יצילם:</u> (ז) וידריכם בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב: (ח) יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם: (ט) כי השביע נפש שקקה ונפש רעבה מלא טוב:</p>
<p>4. (כג) L יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים: (כד) L המה ראו מעשי ה' ונפלאותיו במצולה: (כה) L ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו: (כו) L יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג: (כז) L יחוגו וינועו כשכור וכל חכמתם תתבלע: (כח) L <u>ויזעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם:</u> (כט) יקם סערה לדממה ויחשו גליהם: (ל) וישמחו כי ישתקו וינחם אל מחוז חפצם: (לא) יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם: (לב) וירממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו:</p>	<p>2. (י) ישבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל: (יא) כי המרו אמרי קל ועצת עליון נאצו: (יב) ויכנע בעמל לבם כשלו ואין עזר: (יג) <u>ויזעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יושיעם:</u> (יד) יוציאם מחשך וצלמות ומוסרותיהם ינתק: (טו) יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם: (טז) כי שבר דלתות נחשת ובריחי ברזל גדע:</p>

(מ) **L** שפך בוז על נדיבים ויתעם בתהו לא דרך:

<p>1. תעי מדבר 2. אסירים 3. חולים 4. תעי ים</p>

מדרש חסרות ויתירות (עמי רע"ה)
על שפוך בוז ... למה - שכל התועה במדבר כתועה בים :

ברכות (נד):
ארבעה צריכין להודות - יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים, ויצא.
ספר הערוך (ערך ארבע)
... שאלו לפני רב האי ז"ל הא דאמר רב יהודב ד' צריכין להודות מאי טעמא לא אמרינן רבנן כסידורא דקרא ...

תהלים (ק"ז)
(א) הדו לה' כי טוב כי לעולם חסדו:
(ב) יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר:
(ג) ומארצות קבצם ממזרח וממערב מצפון ומים:

<u>במדבר פרק י, לה-לו</u>	
L (לה) וַיְהִי בְּסֹסֶעַ הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה ה' וַיִּפְצֹו אֵיכָיִף וַיִּנְסֹו מִשְׁנֵאֵיף מִפְּנֵיךְ: (לו) וּבְנִחָה יֹאמֶר שׁוּבָה ה' רַבּוּת אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל: L	
<u>רש"י בראשית (יא:לב)</u>	
בחרן - הגו"ן הפוכה, לומר לך עד אברהם היה חרון אף של מקום בעולם:	
בתורה	בספר תהילים
.1	.1
.2	.2

מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור קז

[ב] דבר אחר [קז, ב] יאמרו גאולי ה' ומארצות קבצם תעו במדבר. וזה קילוס הוא, אלא אמר הקדוש ברוך הוא אף על פי שתעו במדבר הרי קיבצם...

4. נח - צדקות ופספוס

מדרש תנחומא [בובר] פרשת נח (סימן ו)

אלה תולדות [נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו]. מהו בדורותיו, יש דורשין לשבת, ויש דורשין לגנאי, צדיק בדורותיו ולא בדורות אחרים, משל למה הדבר דומה, אם יתן אדם סלע של כסף בתוך [מאה] סלעים של נחשת, אותה של כסף נראית נאה, כך היה נח נראה צדיק בדור המבול, יש דורשין אותו לשבח כיצד, לנערה שהיתה שרויה בשוק של זונות והיתה כשרה, אלו היתה בשוק הכשרות על אחת כמה וכמה, משל לחבית של אפרסמון שהיתה נתונה בקבר והייתה ריחה טוב, אילו היתה בבית על אחת כמה וכמה.

פי' הר"ן לבראשית (ו:ט-יב)

... וזה שאמר כאן, את האלקים התהלך נח, ולא אמר לפני האלקים כמו שכתוב התהלך לפני, כי אלו אמר כן, היה מורה שעבד את השם, ולא בא כאן על זאת הכוונה אלא לתת סבה איך היה צדיק ותמים בין אנשי עול וחמס, ואמר שהיה זה מצד שהתהלך את האלקים, לא עמם...

<u>רש"י בראשית (פרק ו)</u>	
בדורותיו - יש מרבתינו דורשים אותו לשבח, כל שכן שאלו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר, ויש שדורשים אותו לגנאי, לפי דורו היה צדיק, ואלו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום:	
<u>מדרש תנחומא פרשת נח (סימן ה)</u>	<u>בראשית רבה [וילנא] (פרשה ל)</u>
בדורותיו ולא בדורות אחרים, רבי יהודה ורבי נחמיה חד אמר תמים היה בדור המבול ובדור הפלגה, שאלו היה בדורו של אברהם אבינו לא מצא ירדיו ורגליו...	ט בדורותיו, רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אמר בדורותיו היה צדיק, הא אלו היה בדורו של משה או בדורו של שמואל לא היה צדיק...

סדר עולם רבה [ליינר] (פרק א)

... מן המבול עד הפלגה ש"מ שנה, נמצא נח חיה אחר הפלגה עשר שנים אבינו אברהם היה בפלגה בין מ"ח שנה...

בראשית (פרק ט)

(כח) ויחי נח אחר המבול שלש מאות שנה וחמשים שנה: (כט) ויהיו כל ימי נח תשע מאות שנה וחמשים שנה וימת:

<u>בראשית (פרק ז)</u>	<u>בראשית (פרק ו)</u>
(א) ויאמר ה' לנח בא אתה וכל ביתך אל התבה כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה:	(ט) אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את האלהים התהלך נח:

עירובין (יח:)

ואמר רבי ירמיה בן אלעזר: מקצת שבחו של אדם אומרים בפניו, וכולו שלא בפניו. מקצת שבחו בפניו - דכתיב כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה, כולו שלא בפניו - דכתיב נח איש צדיק תמים היה בדרתיו.

<u>בראשית (ח:כא)</u>	<u>בראשית (ו:ח-ח)</u>
וירח ה' את ריח הניחח ויאמר ה' אל לבו לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא אסף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי:	וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל היום: וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו: ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים כי נחמתי כי עשיתם:

5. נח, דור המדבר ואברהם

רש"י בראשית (ו: יד)

בתיבתו של משה, על ידי שהיו המים תשים, דיה בחומר מבפנים וזפת מבחוץ, ועוד כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת, אבל כאן מפני חוזק המים זפתה מבית ומבחוץ:

צרור המור שמות פרק ב

... כי אחר שפרעה היה כופר באלהי השמים ואלהי הארץ היה כופר בבריאת העולם. רצה השם לחזור העולם תהו ובהו ולעשות בריאה חדשה. בענין שעל כרחו יודה. ולכן אנו אומרים בכל הדברים זכר ליציאת מצרים שהוא כמו זכר למעשה בראשית. ולפי שידוע שהעולם נברא בעשרה מאמרות בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. יהי רקיע. תדשא הארץ. יהי מאורות. וכן כולם ופרעה כפר בכולם. ראוי היה שילקוהו בעשר מכות. כנגד י' מאמרות שבהם נברא העולם. ולכן לקה יסוד המים בדם. והעפר בכנים. והרוח בדבר. והאש בשחין. וכן לרדת למטה חוץ מטבעו. והשמש בחשך. והערוב שהיה עירוב חיות רעות. לפי שהם היו מערבבים הכחות כולם ולא היו נותנים כבוד לה' אחר שהוא מושל על כולם. בענין שיכיר פרעה כי יוצר הכל הוא והוא ברא שמים וארץ ובידו לסותרם ולבנותם. כמו שחזר העולם חשך בימי המבול. וכן הביא במצרים חשך ואפלה והשחית ארצם והפך מימיהם לדם. וכן לקן כל היסודות בענין שעל כרחו יודה שהשם ברא שמים וארץ ...

בראשית רבה (וילנא) פרשת לך לך (פרשה לט)

א ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וגו', ר' יצחק פתח (תהלים מה) שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך, אמר רבי יצחק משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום, וראה בירה אחת דולקת אמר תאמר שהבירה זו בלא מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה, אמר לו אני הוא בעל הבירה, כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, הציץ עליו הקדוש ברוך הוא ואמר לו אני הוא בעל העולם...

צרור המור בראשית (ט: כ)

אהלה - ... כמו שכת' באברהם ויט אהלה

בעל הטורים (שם)

ויטע - ג' במסורת. ויטע כרם. ויטע ה' גן בעדן. ויטע אשל.

6. המסר של הגוף ההפוכה

בראשית רבה (פכ"ח)

אמר ר' אבא בר כהנא כי נחמתי כי עשיתים ונח מצא חן, אתמהא, אלא אפ' נח שנשתייר מהם לא שהיה דאי אלא שמצא חן.